

HEREC SVETO HURBAN

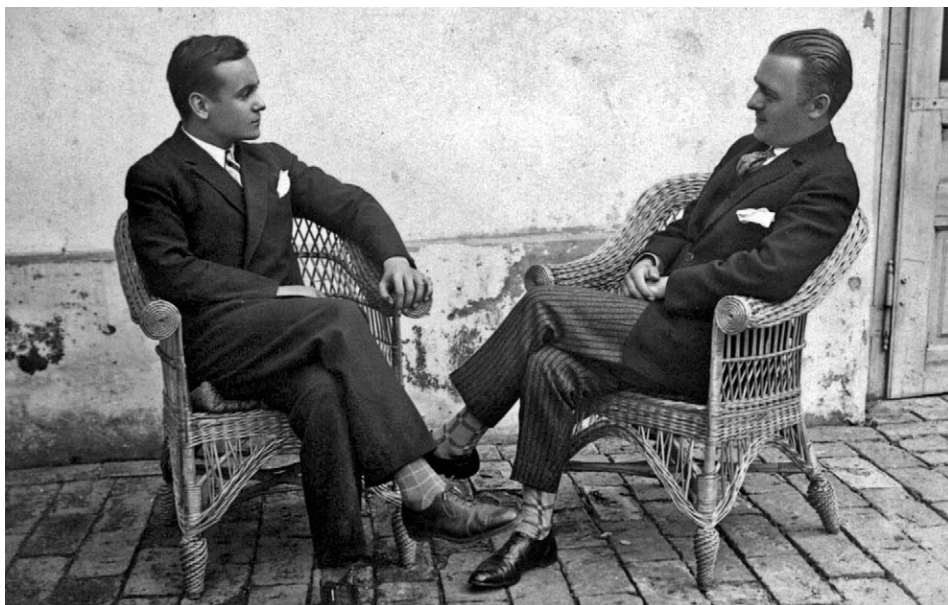
ANDREJ MAŤAŠÍK

Ústav divadelnej a filmovej vedy Slovenskej akadémie vied, Bratislava

Abstrakt: Štúdia predkladá profil mladého herca činohry Slovenského národného divadla Sveta Hurbana. Vnuk jednej z vedúcich osobností Slovenskej revolúcie 1848/49, Jozefa Miloslava Hurbana, a jednej z prvých slovenských herečiek, Anny, rodenej Jurkovičovej získal prvé divadelné skúsenosti v bývalej Juhoslávii, kde dva roky navštevoval hereckú školu v Belehrade a potom od roku 1928 hral v Súbore Družstva srbského Národného divadla v Novom Sade. Na jar 1929 nastúpil do činohry Slovenského národného divadla, kde spočiatku dostával epizódne úlohy, z ktorých však dokázal často vyťažiť nečakaný efekt (napr. Števko v Tajovského hre *Ženský zákon*). Neskôr sa prepracoval k významnejším úlohám, hral Satina v Borodáčovej inscenácii Gorkého *Na dne*, hlavnú úlohu v hre Vladimíra Hurbana Vladimírova *Či nepoznáte môjho synovca?* či Čechovoja v Afinogenovej hre *Strach*. Očakávaný tvorivý rozlet však zastavila nešťastná náhoda – 30. júla 1933 sa cez divadelné prázdniny išiel kúpať v dolnozemskej Dunaji a pri Zemune sa utopil. Pochovali ho v Starej Pazove, v rodinnej hrobke vedľa otca Konštantína a brata Cyrila.

Kľúčové slová: Svätozár (Sveto) Hurban, profesionálne divadlo v Novom Sade, činohra Slovenského národného divadla, režisér Ján Borodáč

Keď v slovenskej divadelnej vzdelanej komunite spomenieme priezvisko Hurban, väčšina prítomných si k nemu automaticky priradí krstné meno Jozef Miloslav. Nie neoprávnene – bol to napokon zakladateľ modernej divadelnej kritiky, keď „v zahraničnej tlači“, teda v českých Kwětoch, recenzoval inscenácie Jurkovičovho Slovenského národného divadla nitranského. Išlo o aktivity štúrovských študentov, ktorí cez školské prázdniny chodievali na Myjavu a do Sobotištia, aby tam s miestnymi posilami, prevažne mladými dámami, pripravovali divadelné predstavenia a pri tej príležitosti nadobúdali aj komunikačné zdatnosti, keďže prostredie bratislavského lýcea medzigenderovým kontaktom neprialo. Keď v roku 1848 chceli Štúrovi študenti hrať v Brezovej divadlo a hlavný slúžny Gedeon Zelenay im to nikde nepovolil, vypratol svoju dielňu brezovský staviteľ organov Martin Šaško a dal im ju k dispozícii. Študenti tam zahrli hru *Starý kompán* a po predstavení farár evanjelickej cirkvi Jozef Miloslav Hurban predniesol známe *Žiadosti slovenského národa v stolici Nitrianskej*. Na divadelnej pôde tak odštartoval Slovenskú revolúciu 1848/49, ale na divadelných aktivitách profitoval aj osobne. Od roku 1840 bol totiž Jozef Miloslav Hurban kaplánom v Brezovej a od roku 1843 mal vlastnú faru v Hlbokom. Medzitým, 5. augusta 1841, sa v Sobotišťi udiala prvá premiéra Slovenského národného divadla nitranského: študenti zvolili vtedy populárnu, dnes úplne zabudnutú Kotzebuovu frašku *Starý kočiš Petra I*. Respektíve, keďže sa hralo v reči evanjelikov, teda „kralickej češtine“, *Starý vozka Petra I*. Bola v nej jedna ženská postava a štúrovským študentom sa podarilo čosi nezvyčajné – v hre s nimi vystúpila žena, vlastne sedemnásťročné dievča, ktoré

Svetozár Hurban s bratom Konštantínom Hurbanom, 1926. Foto Archív Divadelného ústavu.

v Sobotišti všetci poznali už od detstva. Bola to Anička Jurkovičová (1824 – 1905), dcéra tamajšieho učiteľa a široko-ďaleko známeho národného buditeľa a kultúrneho pracovníka Samuela Jurkoviča. Spisovateľka Anna Lacková-Zora s istou dávkou autorskej licencie rekonštruovala: „Mrav nakazoval, aby sa všetky trochu pohoršovali. Lebo namiesto toho, že by šla s gardedámou, vychodila kráľovná večera zo siene s hŕbou rozjarených študentov! Azda i závisť sa pripojovala, lebo napriek tomu najmä mužský svet nechával oči na nej, neskúpili chválou, nadšené poznámky všade o Aničke padali. ‚Aká krásavica! Ako si počínala na javisku! Náramne bola zaujímavá.‘ ‚Hrať v takej kočišskej histórii! Nevieť, aká je v tom zaujímavosť. Ľutujem tú osobu, že sa tak zneuctila. A čudujem sa jej otcovi, že neprejavil v tej veci lepšej predvídavosti!‘“¹

Na Aničku Jurkovičovú spomínajú dobové zdroje ako na inteligentnú, vzdelanú a obetavú slovenskú dievčinu – národovkyňu, ale aj ako na veľmi pekné dievča. Vyvolala riadny zmätok v srdciach mnohých mládenčov. Do jej tváre a čiernych očí sa zadívali viacerí štúrovci: Ľudovít Šnitta, Daniel Kolény, Samko Štúr, Janko Francisci, dokonca aj Andrej Braxatoris-Sládkovič. Vyzeralo to tak, že Anička sa rozhodne pre Janka Francisciho, ale ten bol vtedy hypnotizovaný nielen Štúrovými ideálmi a programom, ale aj jeho životnými zásadami, medzi ktoré patrilo i odriekanie sa lásky k žene a chápanie manželstva ako prekážky v boji za národné ideály. Francisci teda svoju lásku obetoval a odišiel študovať do Levoče. U Jurkovičovcov sa ako nápadník ešte mihol Viliam Paulíny-Tóth, ale o Aničku sa uchádzal márne.

¹ LACKOVÁ-ZORA, Anna. *Anička Jurkovičová*. Bratislava : Slovenský spisovateľ, 1982. Cit. podľa <http://www.teraz.sk/kultura/svadba-miloslav-hurban-jurkovicova/179946-clanok.html> [cit.10. 2. 2016].

Štúrovci študovali a hrali divadlo v Levoči, keď sa stalo, čo v dňoch prvých divadelných predstavení v Sobotišti a na Myjave netušili ani Jozef Miloslav Hurban, ani Anička Jurkovičová. Pre Hurbana bolo vtedy pekné sedemnásťročné dievča len stelesnením obetavosti pri národno-buditeľských snahách štúrovcov. On bol pre ňu zasa váženým mladým spisovateľom a národovcom, ku ktorému prechovávala neskonalý obdiv. No medzitým dievča dozrelo na pôvabnú a inteligentnú mladú ženu a on na muža schopného samostatných činov, navyše s vlastnou farou, a teda životnou istotou. Mladí ľudia sa zaľúbili a bola z toho svadba. Štúra to rozčuľovalo, ale Hurban sa nechcel zriecť manželstva. Štúr nakoniec cúvol, obetavo išiel na Hurbanovu svadbu tri dni pred sobášom, a dokonca cez Modru, aby spolu so ženíchom dohodli u Karola Štúra, Ľudovítovho staršieho brata, sobášny obrad. Uskutočnil sa v sobotu 7. októbra 1845.

Prvorodený syn Anny Jurkovičovej a Jozefa Miloslava Hurbana, Svetozár Miloslav Hurban, neskôr známy ako spisovateľ Vajanský, sa narodil 16. januára 1847. Po najstaršom Svetozárovi pribudlo do rodiny ďalších osem detí – štyri dcéry a štyria synovia. Tretí zo synov, Konštantín Svätoboj narodený v roku 1858, sa nevydal po stopách slávneho staršieho brata, redaktora a spisovateľa Vajanského, ale sa vyučil v krompašských železiarňach a potom sa venoval úradníckej kariére. Ako účtovník pôsobil v Trieste, Vyhniach, Prahe a od roku 1886 sa usídlil v Martine, najprv ako úradník Tatrabanky, potom sa stal správcom továrne na stoličky. V rokoch 1886 – 1912 bol aktívnym hercom Slovenského spevokolu, 1909 – 1914 aj podpredsedom jeho výboru. Nie je bez zaujímavosti, že popri účinkovaní v činoherných inscenáciách bol obsadený aj do Meličkovho naštudovania Weberovej opery *Čaroštrelec* (1905), ktorú v Slovenskom spevokole najskôr hrali v sprievode klavíra a huslí a na Augustových slávnostiach ich sprevádzal orchester vrútockých železničiarov.

Konštantínov slávny otec zomrel v Hlbokom v roku 1888, nemohol sa teda potešiť z Konštantínovho syna Sveta, ktorý uzrel svetlo sveta 8. marca 1909 v Martine. Zažil však ešte iného vnuka. Konštantínovmu staršiemu bratovi Vladimírovi, ktorý bol od roku 1875 evanjelickým farárom v Starej Pazove, sa v roku 1884 narodil syn Vladimír Konštantín – to je ten druhý Hurban, ktorého slovenský divadelne edukovaný človek pozná. Preslávil sa pod pseudonymom VHV a pre naše divadlo je dodnes trochu nečitateľnou záhadou. K drámam *Záveje*, *Zem a Zámka škripí* si divadelní tvorcovia našli vzťah a zaves sa objavujú ich nové naštudovania. No VHV zanechal desiatky (spolu asi 70) dramatických textov, vrátane operných a operetných libriet, frašiek

Svetozár Hurban a Vladimír Hurban Vladimírov (VHV) v Starej Pazove, 1930. Foto Archív Divadelného ústavu. Pozostalosť Ruženy Porubskej.

Sveto Hurban a Ružena Porubská, 1932 Bratislava. Foto Archív Divadelného ústavu. Pozostalosť Ruženy Porubskej.

i historických drám, z ktorých sa väčšina na slovenské profesionálne javiská nikdy nedostala. Je dokonca aj autorom filmového scenára *Palica v živote človeka* (1931), ako inak, nerealizovaného.

O štvrtstoročie mladší bratranec VHV a medzi divadelníkmi tretí, pre väčšinu divadelných činovníkov dnes už neznámy nositeľ priezviska Hurban, Sveto, dostal meno po slávnom strýkovi Vajanskom. V útlom detstve si v Martine podľa v tlači opakovane tradovaných svedectiev² užíval starostlivosť starej mamy, Aničky Jurkovičovej. Podľa Jana Horáčka „stará mamička, hrdinská žena revolúcie, venovala najväčšiu pozornosť svojmu vnukovi, keďže bol Svetuško rodinným miláčikom“³. Zrejme ale išlo o starú mamu Šimkovú, teda matku Svetovej mamy, keďže Anička Jurkovičová-Hurbanová podľa *Bibliografického slovníka* zomrela štyri roky pred Svetovým narodením. Aj Svetov bratranec, básnik Vladimír Roy, sa teda mýli, ak v spomienkovom článku k Svetovej tragickej smrti tvrdí: „Neraz sme sa vnúčatá shlukli okolo babičky a prosily ju, aby nám rozprávala o ‚revolúcii‘ (1848 – 49), urobila to a rozprávala nám temperamentne živú poveseť o búrlivej slovenskej minulosti, hoci to vždy zaplatila bezsennou nocou, lebo v revolučných nepokojoch, v ktorých deduško mal Iví podiel, prežila mnoho trápenia, keď s drobnými deťmi musela jesť chlieb vyhnanstva na Morave, kde sa jej narodila dcéra Božena, moja mať, potom v Česku, v Prahe u Fričovcov, a vrátiac sa na Slovensko, namiesto domova našla vyplienenú hľbockú faru, miesto útulku prázdnotu a hŕbu trosák...“⁴ Pravda je, že Svetova babička Anna (Anička) dožila v domácnosti syna Konštantína, a teda Svetových starších súrodencov (bolo ich spolu deväť detí) vychovávať mohla. Ako päťročný mal už Sveto Hurban údajne v „izbičke“ v Martine bábkové divadlo a sám si pre svoje divadelné pokusy vyrábala bábky. Rovesník a kamarát z detstva Ladislav Korbeľ spomínal, že sa tak stalo pod vplyvom návštevy „Stražanovho divadla drvených pimprliakov,

² Pozri napr. KUBIŠ, Pavol M. Pred 80 rokmi umrel najmladší z rodu Hurbanovcov In *Javisko*, 2013, roč. 45, č. 1, s. 44.

³ HORÁČEK, Ján. Krátka cesta. In WAGNER, Vladimír – HORÁČEK, Ján. *Cesta – Pamiatka Sveta Hurbana*. Bratislava – Martin : 1934, s. 9 – 10.

⁴ ROY, Vladimír. Za Svetkom Hurbanom. Tamže, s. 17.

kde roztomilý Gašparko či Doktor Faust vyčarúvali prvé sny a báje šťastného detstva a podnecovali k napodobovaniu⁵.

V roku 1918, tesne po skončení 1. svetovej vojny, sa rodina presťahovala z Martina do Starej Pazovy, kde sa otec Konštantín Hurban stal pracovníkom Staropazovskej banky po Miroslavovi Galandovi, ktorý sa ešte na začiatku vojny vrátil do Martina, a po synovcovi VHV, ktorý banku viedol popri farárskych povinnostiach v Starej Pazove. Sveto Hurban tu najprv dokončil základnú (ľudovú) školu a pokračoval v štúdiu na tamojšom Súkromnom reálnom gymnáziu, ale potom prestúpil na Slovenské gymnázium v Petrovci. Na tomto učilišti patrilo divadlo k obľúbeným kratochvíľam a Sveto Hurban tu získal prvé herecké skúsenosti. Keď v roku 1924 umrel Svetov otec, pomáhal rodine zvládať – už dovtedy nie veľkorysé – ekonomické zabezpečenie (získať dostatok finančných prostriedkov na zabezpečenie chodu početnej domácnosti bolo pre Konštantína Svätoboja problémom už v čase pôsobenia v Martine) Vladimír Hurban Vladimírov, ktorý prevzal starostlivosť o bratrancovo vzdelanie. Andrej Mráz, pamätník Svetových petroveckých divadelných začiatkov, napísal: „Pazovský pán farár Vladimír Hurban Vladimírov je natoľko opojený divadlom, že azda i svoj každodenný život neraz v predstavách lokalizuje na javisko a hrá v ňom, hrá, vymýšľa situácie a scény. (...) Keď som ho počúval, vždy som mal dojem, že VHV sa naozaj nazdáva, že svojimi gestami, mimikou, zmenou hlasu a pod. nahrádza komparsy a všetky osoby v hre a že je presvedčený, že sám svojim prednesom vie v poslucháčovi vzbudiť ilúziu naozajstnej hranej hry. A cez túto školu Vladimíra Hurbana prešiel Sveto. Tu dostával impulzy, záujem, oduševnenie pre divadlo i prvú hereckú školu.“⁶

Sveto Hurban chýrne petrovecké gymnázium nedokončil. Láska k divadlu bola mocnejšia a v roku 1926 odcestoval do Belehradu, kde sa rozhodol získať divadelné vzdelanie. Dolnozemska novinárka Katarína Verešová, ktorá sa Svetom Hurbanom publicisticky zaoberala, píše, že „absolvoval Dramatickú akadémiu“⁷. *Encyklopédia Slovenska*⁸ uvádza, že študoval v Belehrade na konzervatóriu, *Slovenský biografický slovník*⁹ je opatrnejší a hovorí o „hereckej škole“. Ján Horáček v už spomenutej publikácii *Cesta* píše o „štátnej hereckej škole“ a v časopise *Naše divadlo* v roku 1943 už o Štátnej hereckej škole. Vladimír Roy tamtiež uvádza dramatickú akadémiu. Faktom je, že Divadelná akadémia ako verejný vzdelávací inštitút vznikla v Belehrade až po

Paul Frank: *Hotel Ritz*. Sveto Hurban (Harry Fritz). Slovenské národné divadlo, premiéra 6. 12. 1930. Réžia Andrej Bagar. Foto Archív Divadelného ústavu

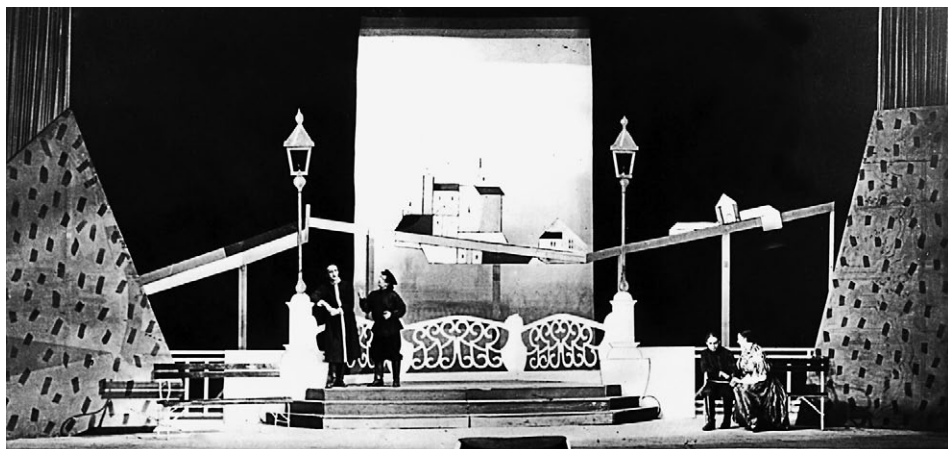
⁵ KORBEL, Ladislav. Najmladší z Hurbanovcov. In *Matičné čítanie*, 1969, roč. 2, č. 19, 15. 9. 1969.

⁶ MRÁZ, Andrej. Jedno-druhé o dobrom Svetovi Hurbanovi. In WAGNER, Vladimír – HORÁČEK, Ján. *Cesta – Pamiatke Sveta Hurbana*, s. 34 – 35.

⁷ VEREŠOVÁ, Katarína. Sveto Hurban, herec SND + SND. In *Hlas ľudu*, 1. 11. 2013. Dostupné na www.hl.rs/sveto-hurban-herce-snd-snd [cit. 1. 2. 2016].

⁸ *Encyklopédia Slovenska II E-J*. 1. vyd. Bratislava : Veda, 1978.

⁹ *Slovenský biografický slovník II E – J*. Martin : Matica slovenská, 1987.

Alexander Nikolajevič Ostrovskij: *Búrka*. Andrej Bagar (Boris Grigorievič), Jozef Kello (Kuligin), Sveto Hurban (Tichon Ivanovič Kabanov), Hana Meličková (Katarina). Slovenské národné divadlo, premiéra 30. 9. 1932. Réžia Janko Borodáč. Foto Archív Divadelného ústavu

2. svetovej vojne. Podarilo sa nám však objaviť bádateľmi opomínanú divadelnú cenu, ktorá dokazuje, že 17. júna 1926 účinkoval „p. Churban“ v postave 4. suseda vo fragmente z Andrejevovho *Života človeka*, ktorý pod názvom *Lubav i sirotina* v prezentácii herecko-baletnej školy (Glumačko-baletská škola) hrali študenti na scéne Národného divadla v Belehrade v sále Manéž. Úryvok režijne pripravil Jurij Rakitin, večer otvoril príhovor riaditeľa školy Momčila Miloševiča o význame školy v rokoch 1921 – 1926.

V rámci pátrania po škole, ktorú Sveto Hurban absolvoval, sme sa dozvedeli, že už po vzniku Srbského národného divadla v Belehrade (1868) jeho riaditeľ Jovan Đorđević založil aj akúsi prípravku pre hercov, ktorým raz za týždeň prednášal „vedu o divadle“. No posun nastal potom, ako sa z Budy vrátil do Belehradu vynikajúci srbský herec Aleksandar Bačvanski, ktorý sa pod menom Sandor Varhidi vypracoval z eléva na prvého herca chronologicky druhého maďarského Národného divadla (prvé bolo v Pešti). Na pozvanie zakladateľov Srbského národného divadla sa vrátil do Belehradu a popri réžii a hereckom účinkovaní sa ujal aj úlohy založiť a viesť Divadelnú školu pri Národnom divadle (Pozorišna škola pri Narodnom pozorištu). Tá začala fungovať 2. januára 1870. Pri jej koncipovaní Bačvanski vychádzal zo vzoru starších divadelných škôl vo Viedni a Budapešti. Štúdium bolo naplánované na dva roky, obsahovalo teoretickú i praktickú prípravu a študenti účinkovali aj v inscenáciách Národného divadla, najskôr v komparze, neskôr v menších úlohách. Z teoretických predmetov sa študenti pripravovali napríklad v kurzoch teórie dramatickej poézie, dejinách domácej a zahraničnej dramatickej literatúry, teórie divadelnej tvorby, dejín divadelného umenia, srbského jazyka, estetiky, dejín srbského národa a všeobecných dejín. Dievčatá sa mohli o štúdium uchádzať ako pätnásťročné, mladí muži ako osemnásťroční. Za štúdium sa platilo 120 toliarov ročne (pre porovnanie, plat Bačvanského ako hviezdy súboru bol 1000 toliarov ročne), nemajetní študenti mohli dostať štipendium. V októbri a marci sa konali skúšky: marcové boli interné, v jeseni vystúpili adepti na javisku pred verejnosťou. Po výmene

Rady Národného divadla (1873) bola škola z úsporných dôvodov zrušená, obnovili ju v roku 1909. 21. novembra 1909 riaditeľ Národného divadla a minister osvetu otvorili hereckú školu. Vydržala len jeden semester, potom sa rozpadla v dôsledku sporov medzi potenciálnymi pedagógmi – hercami Národného divadla. Keď sa v povojnovom spojení Kráľovstva Srbov, Chorvátov a Slovincov stal prednostom Umeleckého oddelenia Ministerstva osvetu dramatik Branislav Nušić, podarilo sa v roku 1921 založiť Glumačko-baletsku školu – teda ono učilište, ktoré navštevoval aj Sveto Hurban. Školu koncipovali ako perspektívnu súčasť konzervatória a nebola súčasťou Národného divadla. Štúdium bolo dvojročné, neskôr ho predĺžili na tri roky. Do prvého kurzu prijali pätnásť študentov, po troch mesiacoch a skúškach ich zostalo sedem. Prvým riaditeľom bol krátko skladateľ Velimir Živojinović-Masuka, po ňom prevzal funkciu dramatik Momčilo Milošević (pamätáme si ho aj z plagátu dokumentujúceho Hurbanovo účinkovanie). Škola fungovala do roku 1927 a absolvovalo ju 25 študentov divadla. Sveta Hurbana medzi absolventmi nenachádzame – zrejme to súvisí s tým, že bol len v 2. ročníku, keď zanikla. Za šesť rokov však uviedla 65 predstavení, niektoré v spolupráci s hudobným oddelením. Vysoký počet predstavení (prakticky každý mesiac) však nebol svedectvom mimoriadneho úsilia pedagógov umožniť študentom získavanie skúseností, ale mal veľmi prozaický a praktický motív: vstupné tvorilo rozhodujúci príjem školy.¹⁰

V divadelnej škole strávil Sveto Hurban dva roky a vzápätí sa v roku 1928 objavil v novosadskom Srpskom narodnom pozorišti, či úplne presne „Trupe društva za Srpsko narodno pozorište“, teda Súboru družstva srbského ND. „S touto družinou putoval Sveto po Báčke, Banáte, Srijemu a Srbsku, celé dva roky cestoval a hral v mestách Požarevci, Smedereve, Pančeve, Veľkom Bečkere, Titele, Jaši Tomiči, Starej Pazove, Rume, Srpskej Mitrovici, Šide a i. V jednotlivých mestách hrávalo sa päť až dvanásť predstavení, a Sveto, hoci začiatočník, dostával významnejšie úlohy, v ktorých si získal priazeň svojich kolegov i publika.“¹¹ Škoda, že autor citovaného článku, Ján Horáček, neuviedol podrobnosti o úlohách, ktoré Hurban v srbskom divadle hral.

Podľa zachovaných svedectiev, prvým predstaviteľom Družstva Slovenského národného divadla, ktorý na mladého slovenského herca upozorňoval v Bratislave, bol Dr. Milan Ivanka. Nevedno však, komu svoje upozornenia adresoval – možno existenciu slovenského herca spomenul na zasadaní Družstva SND. Ján Borodáč uvádza, že „koncom roku 1928 dostal som list z Juhoslávie od syna známej a váženej slovenskej rodiny, či by sme ho neprijali do činoherného súboru SND. (...) Na tento list som odpovedal niekoľkými otázkami, keďže bližších informácií o Hurbanovi ako hercovi som nemal. Odpoveď opäť skromná. (...) Túto skromnú prosbu predložil som neobehému majstrovi Nedbalovi, riaditeľovi divadla, prosiac ho o prijatie Sveta Hurbana do činoherného súboru. Urobil som to až na jar. Osoba neznámeho mi mladého profesionála z Juhoslávie bola pre mňa istým posilnením pred ťažkou prácou, ktorú som prevzal po Jiříkovskom.“¹² To je trochu v rozpore s tvrdením Andreja Mráza, že „Jan-

¹⁰ Informácie o srbskom divadelnom školstve sme čerpali zo štúdie Svetozara Rapajića *Od glumačke škole do fakulteta*. Dostupné na <http://www.fdu.edu.rs/strane/od-glumacke-skole-do-fakulteta/219> [cit. 20. 3. 2016].

¹¹ HORÁČEK, Ján. Sveto Hurban. In *Naše divadlo*, 1943, roč. 16, č. 1, s. 6.

¹² BORODÁČ, Ján. Sveto Hurban – umelec. In WAGNER, Vladimír – HORÁČEK, Ján. *Cesta – Pamiatke Sveta Hurbana*, s. 43.

Laurence E. Jonson: *Rozum rodiny*. Sveto Hurban (Roger), Ružena Porubská (Joyce). Slovenské národné divadlo, premiéra 11. 10. 1932. Réžia Janko Borodáč. Foto Archív Divadelného ústavu. Pozostalosť Ruženy Porubskej.

ko Borodáč začal sa usilovať získať Sveta pre našu činohru v Bratislave. Rozprával mi o tom a vypytoval sa, či je Sveto vysoký, pre aké úlohy sa hodí a či bude z neho súci milovník. Už som bol Sveta nevidel azda aj päť rokov. Ale zostalo mi v hlave, že on musí byť vysoký, krásavec a všeliaké iné žiadané vlastnosti že má. Preto som Borodáčovi vykladal i že je vysoký najmenej ako Bagár a mnoho podobných vecí. Sám som sa potom ťažko k Svetovi priznával, keď som ho prvý raz v Bratislave uvidel ako člena SND. Bol nízkej postavy. A prišlo mi na um, že Napoleona jeho vojaci pokladali tiež za vysokého. My sme za detstva Sveta v Petrovci tiež akosi pokladali za prvého a najšťastnejšieho medzi nami a azda z toho vzniklo, že som ho v predstavách nosil ako chlapa temer na dva metre vysokého.¹³ Z porovnania týchto dvoch spomienkových fabulácií vyplýva ako najpravdepodobnejšie, že pokiaľ ide o príchod Sveta Hurbana do SND, aktivitu vyvíjal predovšetkým on sám. Veď Borodáč nechal jeho žiadosť dlhé mesiace ležať na stole, čo rozhodne nie je dokladom toho, že by sa mladého herca „usiloval získať“. A Andrej Mráz si na niekdajšieho mladšieho spolužiaka z Petrovca zjavne spomenul, až keď ho uvidel v Bratislave.

Sveto Hurban nastúpil do SND na jar 1929. Prvou postavou, ktorú hral, bol Mazaliere v komédii *To nepoznáte slečnu Suzy* v réžii Andreja Bagara. Doštudoval popri tom postupne postavy Jeana v Stodolovej komédii *Náš pán minister*, Miša Kaňúrika aj Ondriša v *Statkoch-zmätkoch* (obe v réžii Jána Borodáča) a Fijalku v Stodolovom *Čaji u pána senátora* v réžii Andreja Bagara. Borodáč spomína: „Prvá úloha: sluha. Pre ľudí divadelného zamestnania obyčajne pocíti tragédie. Sledoval som ho preto a prekvapil ma. Tvorivú akciu mladého herca, jeho všímavosť, záujem o celok – ktorého bol textovo len nepatrnou súčiastkou –, spoluprácu s partnerom, pomocnú akciu v prospech umeleckej snahy a vôbec jeho jemný a pôsobivý compareál obdivoval som pri tomto prvom jeho výstupe. Ako nováčik v súbore bol na platforme pozornosti kolegov, lebo každé nóvum nás nejaký čas zaujíma. Ale tento akýsi „osobný“ záujem obyčajne chytro mizne. A Hurban ako dramatický umelec v tomto vynikal. Ba čo viac, stupňoval záujem nielen obecenstva, ktoré ho vídávalo raz za týždeň, ale podržal si záujem

¹³ MRÁZ, Andrej. Jedno-druhé o dobrom Svetovi Hurbanovi. Tamže, s. 35.

kolegov, s ktorými denne pracoval, zkušal.“¹⁴

V septembri 1929 zahral Sveto Hurban Jamesa Madisona v divácky atraktívnom titule *Je Mary Duganová vinná?* v Borodáčovej inscenácii. Josef Dvořák v recenzii upozornil, že „nadprůměrný byl i výkon Svetozara Hurbana v úloze líftboje Jamesa“¹⁵. Recenzent chválí dramaturgiu za zaradenie titulu, ktorý prešiel veľkými divadlami v Európe, a chválí aj Borodáča za réžiu, ktorej vyčíta iba to, že nedokázal „ve hře zaměstnati procesu přítomné žurnalisty a svědky tak, aby se vhodně a činně zúčastnili děje“¹⁶. Recenzent časopisu *Nové Slovensko* v článku o trnavskom hostovaní SND Hurbana nespomína, v Slovenskej politike sa všeobecne konštatuje, že „z nových členov Slov. Nár. divadla predstavili sa nám: Hana Styková, Elena Háľková, Sýkorová, Ružena Porubská, Březinová, Hurban a Sýkora“¹⁷. Ani recenzent Národnej politiky si Hurbana nevšimol, ak aj na neho nevztiahneme uštipačnú poznámku: „Obsazení čelných rolí dámami pí Rintovou a Meličkovou a pp. Bezdíčkem, Bagarem, Bočkem, Sýkorou a Kelem bylo velmi šťastné, takže dalo zapomenouti na méně šťastnější obsazení drobných rolí začátečníky.“¹⁸ Koncom septembra 1929 sa Sveto Hurban mihol v postave Svojmíra v Lomovom *Svätom Václavovi* (réžia Josef Bezdíček). Táto inscenácia vyvolala v slovensky orientovanej tlači silné reakcie, vnímali ju ako ideologický protislovenský atak a disemináciu cudzích myšlienok a názorov Slovensku a Slovákom. No o Hurbanovom výkone sa nezmieňovali.

Hurban sa k významnejším postavám prepracovával iba postupne. Keď dostal postavu sluhu Štefka v Tajovského *Ženskom zákone*, konštatovala recenzentka Jindra Hušková publikujúca pod značkou Beta: „Dobrou figúrku spravil zo svojho sluhu p. Hurban, ktorý sa od úlohy k úlohe vždy viac uplatňuje na našom javisku a prejavuje sa už veľmi cennou akvizíciou nášho ensamblu.“¹⁹ Aj Borodáč v medailóne venovanom Svetovi Hurbanovi spomínal: „Úloha textove najmenšia, do hlavného

Ivan Stodola: *Cigánča*. Sveto Hurban (Viktor). Slovenské národné divadlo, premiéra 12. 2. 1933. Réžia Janko Borodáč. Foto Archív Divadelného ústavu

¹⁴ BORODÁČ, Ján. Sveto Hurban – umelec. Tamže, s. 45.

¹⁵ Jdv (= Josef Dvořák). Kulturní obzor – Divadlo – Vlna Mary Duganové. In *Venkov*, 7. 9. 1929, s. 15.

¹⁶ Tamže.

¹⁷ (+). Nadšená premiéra v Slov. Nár. Divadle. In *Slovenská politika*, roč. 10, č. 250, 1. 11. 1929, s. 2.

¹⁸ -ed. Divadlo – Činoherní předsezona Slovenského Národního Divadla. In *Národní politika*, 24. 9. 1929.

¹⁹ Beta. Tajovského Ženský zákon. In *Slovenský denník*, roč. 12, č. 252, 1. 11. 1929, s. 2 – 3.

Členovia činoherného súboru SND na zájazde v Dolnom Kubíne, 1933. Dolný rad sediaci: Ivan Lichard, Lea Juričková, Andrej Bagar, Mária Devínska (manželka tajomníka), Hana Meličková, Ružena Porubská, Jozef Schartner (šepkár), Sveto Hurban. Foto Archív Divadelného ústavu.

deja svojou akciou vôbec nezasahuje. Ako sa u nás hovorí: úloha nepatrná. Už na prvej skúške – čítacej – videl som ako mu žiaria oči, ako potajomky čosi skrýva, ako sa na čosi pripravuje. A kto ho nepoznal, kto ho duševne nesledoval, sotva by bol od neho pre túto postavu niečo zvláštneho očakával. Sveto totiž študoval a tvoril úžasne opatrne a prirodzené nedostatky prvých skúšok nepokryl plášťom herca – technika. On si niektoré neurčitosti ponechával v ich originalite a prirodzenosti, nemarkíroval ich a koncentroval svoju prácu postupne na určené body. Na každej skúške umelecky zdokonaľoval to, prečo už mal stanovenú formu výrazu a na každej prinášal a vyzdvihoval niečo, čo dovtedy nechal driemkať akoby v neistote. V tejto svojej tvorivej metóde nepoznal zastávky, nevedel mechanicky opakovať, nevedel sa pretvárať. Na skúške i za najnepriaznivejších okolností pracoval tvorive, skromne, ale sebavedome a pritom isto. Touto svojou prácou mal vliv na partnerov. Postava Štefka v Ženskom zákone Hurbanom stelesnená je jeden z najumeleckejších a najkrásnejších výkonov v slovenskej hereckej tvorbe. Už aj ten jeho skromný vstup na scénu, potom pohľad prázdneho žalúdka na prikrytý stôl pre súseda – gavaliera, jeho pozdrav protivníka v láske, skyva chleba v ruke, keď súseda mäsom ponúkali – to bolo niečo na čo do smrti nezapudnem. A keď prišiel s karotkou k tete Mare. Keď tú karotku čítal za netrpezlivosti roztrpčenej, chvílkami rozpajedenej starej súsedy, keď primitívne rozkúskoval vety podľa vlastných abecedných znalostí, keď postavil bodku tam, kde bodka gramaticky nepatrí, a prešiel ponad ňou bez toho, aby bol hoci najmenej ukrivdil zrozumiteľnosti, to primitívne opakovanie slabiky, slova a nadväzovanie prvej slabiky slova nasledujúceho na poslednú slabiku predchádzajúceho. Ten milý, neumelkovaný tón a nenáročná, čistá výslovnosť, ten jeho obrat, keď teta dvíha sukne a on

Členovia činoherného súboru so šéfom činohry Janko Borodáčom, na zájazde v Trenčianskych Tepliaciach, 1933. Horný rad zľava: Janko Borodáč, Ignác Vincek-Hochštetský, Štefan Figura, Hanuš Malimánek, Ján Jamnický, Ján Sýkora, Sveto Hurban, Ivan Lichard, Gašpar Arbét (inšpicient), Jozef Schartner (šepkár), Andrej Bagar, Fraňo Devínsky (tajomník). Dolný rad sediaci: Lea Juričková, Emília Wagnerová, Mária Devínska (manželka tajomníka), Hana Meličková, Oľga B. Országhová, Ružena Porubská, Mária Sýkorová, Jozef Kello. Foto Archív Divadelného ústavu.

si myslí na diškréciu, keď si teta utre nos a on povie „Dobrá noc“, to sú obrazy, ktoré mi z duše nikdy nevyhynú. Z paholka – hlupáčka, z úlohy bez najmenej dramatickej zápletky, z figúry akéhosi výpomocníka scénického urobí takú postavu, ako ju zobrazil Sveto Hurban, je veľké, veľké umenie.“²⁰ Po rokoch sa k tomuto výkonu vrátil aj Ladislav Čavojský, keď konštatuje, že „Hurbanov Števo sa už pri ďalších naštudovaniach nedal obísť. Hurban odkryl na tejto postavičke toľko charakteristických nuansov, humorných polôh, že jeho nasledovníci sa im vo svojej tvorbe nemohli vyhnúť. Mohli ho alebo zopakovať, alebo prekonať ešte hlbším prienikom do postavy a polemikou s Hurbanovým poňatím predstaviť Števa zase z inej strany.“²¹

V roku 1932 sa Sveto Hurban oženil s kolegyňou, herečkou Slovenskej činohry SND Ruženou Porubskou. V divadle patrila medzi najvyťaženejších hercov, keď za desať mesiacov v rokoch 1932 – 1933 odohral 150 predstavení (pre porovnanie, Borodáč 121, Figura 62, Kello 102, Jamnický 134). No divadlo sa v tých mesiacoch otriasalo v základoch. V decembri 1931 došlo k rozdeleniu činoherného súboru na českú a slovenskú činohru. Namiesto Karla Nedbala totiž v priebehu roku 1931 ako divadelný podnikateľ v Bratislave nastúpil Antonín Drašar, čo vyvolalo veľký ohlas tak

²⁰ BORODÁČ, Ján. Sveto Hurban – umelec. In WAGNER, Vladimír – HORÁČEK, Ján. *Cesta – Pamiatke Sveta Hurbana*, s. 47 – 48.

²¹ ČAVOJSKÝ, Ladislav. *Prvú a prvoradi*. Bratislava : Tália-press, 1993, s. 57 – 58.

Pohreb Svetozára Hurbana v Starej Pazove, 3. augusta 1933. Foto Archív Divadelného ústavu. Pozostalosť Janka Borodáča.

vo vnútri umeleckých súborov, ako aj v spoločnosti. Drašarovo preferovanie operety, na ktorej bol často aj osobne finančne zainteresovaný ako držiteľ autorských práv, vyústilo do veľkej celospoločenskej diskusie o Slovenskom národnom divadle, ktorú zvolala Slovenská liga 30. januára 1933. Analýza týchto procesov je však úlohou pre iný výskum.

No aj v rušnej dobe divadlo pracovalo. Na konci októbra 1932 uviedol Borodáč Tajovského *Nový život*. Na Hurbanovho Sluhu režisér spomína: „Úloha dramaticky celkom bezvýznamná, nepatrná, povahou blízka Števkovi zo Ženského zákona. Sveta táto úloha nepotešila. Vedel, že i pri najväčšej usilovnosti nielenže nevynikne, ale že sa stratí, zmizne, zapadne. Trvalo to niekoľko dní. Sám som uznal, že ťažko bude oživiť epizódnu postavu tak, aby niečím upútala. Pre monológ, ktorý mal povedať osamote, ponechal som mu osobu na scéne. Prosil som ho, aby si text monológu v úryvkoch opakoval pri každom výstupe (výstupy bez slova) sám pre seba, aby hľadal pohybovú akciu na scéne bez toho, aby partnerom v dramatickej akcii ublížil a prekážal. A nastalo niečo, čo som v hereckej tvorbe dosiaľ nevidel. Sveto svoj niekoľkokoriadkový monológ povedal tak, že na ceste po slovenských mestách, keď sme hru hrali vari už 10krát, všetci sme sa pri tomto výstupe tisli za kulisy, aby sme jeho prednes počuli, jeho hru videli. A výstupy bez textu! (...) Jeho mrmlanie úryvkov, akoby z nich tvoril vsuvky do akcie hlavnej, ako nimi ozdoboval a spetroval obraz celý, to bola umelecká ornamentalistika slovná, ktorá je súca za vzor do vedy o hereckej tvorbe.“²²

²² BORODÁČ, Ján. Sveto Hurban – umelec. In WAGNER, Vladimír – HORÁČEK, Ján. *Cesta – Pamiatke Sveta Hurbana*, s. 50.

Z oboch Borodáčových charakteristík možno odvodiť, že režisér vnímal Sveta Hurbana ako schopného predstaviteľa malých a okrajových úloh. Mal záruku, že Hurban aj z epizódnej postavičky dokáže vydolovať zaujímavý materiál, ozvláštniť ju akciou kontrapunktickou k autorom určenému obsahu, najsť pre ňu divácky atraktívnu formu. Že sa skrátka neuspokojí s reprodukciou predpísaného textu a akcie, ale bude hľadať potenciál zvýraznenia predovšetkým komediálneho účinku. Kritik Vlado Wagner v hereckom profile Sveta Hurbana konštatoval: „Najsilnejšiu odozvu mali jeho postavy parobkov z Tajovského hier *Ženský zákon* a *Nový život*. Z týchto bezvýznamných epizódnych úloh vytvoril postavy kabinetne brilantné, bezprostredne pôsobiace svojou prirodzenosťou a dojmovou charakteristikou na vnem.“²³

Pre Hurbanov herecký rast bolo dôležité i stretnutie sa s postavou Satina v Gorského dráme *Na dne* (1932). Kritik Juraj Haluzický síce Borodáčovej inscenácii vytkol, že „nemala tej ťažkej, chmurnej nálady drobných, do seba vklinených tragédií“, no súčasne vyzdvihol, že „je tu niekoľko pozoruhodných hereckých výkonov. V prvom rade Satin p. Hurbana. Živelný ako vietor, bezohľadný ako hriech a zase tak rusky mäkký, surove citový. Má búrlivý smiech, biedu podvedomia, prebúdzajúcu sa v opilosti a široký smútok rezignovaného vydedenca, keď hovorí o živote.“²⁴ Naopak, o jedinej hlavnej postave, ktorá sa Hurbanovi počas jeho pôsobenia v SND ušla v hre jeho bratranca Vladimíra Hurbana Vladimírova *Či poznáte môjho synovca?* (1930), Wagner napísal: „Vytvoril v hlavnej úlohe dospievajúceho chlapca satirickú postavu pochybenej a neúprimnej výchovy nášho meštianskeho ovzdušia s mladistvým elánom dobráckeho výsmechu, ale to predsa nebol jeho obor pôsobnosti. Úloha pútala ho len natoľko, že v nej groteskou mohol bičovať nezdravý systém života. Jeho charakter i umenie boli zrelé pre vyspelého chlapa, pre postavy meditatívne, pre prosté i zložité odtienky duše, pre postavy temperamentné a trpiace svojim životom.“²⁵ V pôvodnej hre Ivana Stodolu *Cigánča* hral Hurban opäť epizódnu postavu Viktora. Kritik Josef Dvořák v Robotníckych novinách pochválil jeho i Jozefa Kellu, že „svoje epizódky vyhrali delikátne a vytvorili postavy zbrusu nové“.²⁶

V poslednú jar bratislavského pôsobenia dostal Sveto Hurban možnosť účinkovať v Afinogenovej hre *Strach* (1933), keď ho režisér Borodáč obsadil do postavy Čechového. Recenzent publikujúci pod značkou Beta ocenil „výraznú kresbu“²⁷ a Josef Dvořák ho zaradil medzi „výkony hodné veľkého uznania“²⁸. Štefan Mihál venoval Hurbanovmu výkonu celý odstavec: „Otca Nataši, ašpiranta Čechovoja, zahral Hurban. Budem len úprimný, keď poviem, že popri Sýkorovi z mužských síl Hurban podal najlepší a najkrajší výkon. Bol zrovna skvelý, menovite do posledného obrazu, keď jeho zjavenie sa s matkou nebolo dosť pôsobivé. Hurban má tiež príjemne sfarbený mužný hlas, hovorí srozumiteľne peknou slovenčinou, hral a pohyboval sa na scéne prirodzene a to bolo u tohto herca základňou jeho úspechu. Je prirodzené, že pri takomto výkone boli sme týmto hercom milo prekvapení a spokojní.“²⁹ Podľa ďalšej

²³ WAGNER, Vladimír. Herecký profil Sveta Hurbana. Tamže, s. 56.

²⁴ -jh. (= Juraj Haluzický): Gorského „Na dne“. In *Národný denník*, roč. 9, 10. 12. 1932.

²⁵ WAGNER, Vladimír. Herecký profil Sveta Hurbana. In WAGNER, Vladimír – HORÁČEK, Ján. *Cesta – Pamiatke Sveta Hurbana*, s. 55.

²⁶ Jdv (= Josef Dvořák). Nová slovenská hra. In *Robotnícke noviny*, roč. 30, 14. 2. 1933, s. 4.

²⁷ Beta. Afinogenovov Strach. In *Slovenský denník*, 16. 3. 1933.

²⁸ Jdv (= Josef Dvořák). Sovietska hra. In *Robotnícke noviny*, roč. 30, 17. 3. 1933, s. 4.

²⁹ MIHAL, Štefan. Afinogenov Strach v Bratislave. In *Pero*, 1933, roč. 2, č. 1, s. 15.

recenzie bol Hurbanov Čechovoj „ľudsky výrazný a pri všetkej hereckej úspornosti vrele precítený“³⁰.

Po Čechovom stvárnil Hurban ešte Samošiho v Zilahyovej veselohre *Ohnivý vták* (1933), ďalší tvorivý rozlet zastavila nešťastná náhoda. Andrej Bagar spomína na posledné stretnutie s Hurbanom takto: „9. júla zišiel som sa s ním v prístave. Belasý baret, elegantný športový oblek, široká viazanka, rozosmiata tvár i oči plné ohňa. Tak som videl Sveta naposledy. (...) Vystúpil na loď, zamávali sme si vreckovkami a loď odplávala dolu Dunajom.“³¹ Odchádzal na dovolenku, so zámerom doniesť a poprekladať nové srbské hry, ale aj dohodnúť zájazd bratislavského divadla do Starej Pazovy a Petrovca. Nič z toho nestihol zrealizovať. 30. júla 1933 sa utopil v Dunaji pri Zemune. Pochovali ho v Starej Pazove, v rodinnej hrobke, vedľa otca Konštantína a brata Cyrila.

ACTOR SVETO HURBAN

Andrej MAŤAŠÍK

This study presents the profile of Sveto Hurban, a young actor from the drama company of the Slovak National Theatre. The grandson of Jozef Miloslav Hurban, one of the leading personalities of the Slovak Revolution in 1848-49, and Anna, one of the first Slovak actresses, née Jurkovičová, gained his first theatre experience in former Yugoslavia. First he attended an acting school in Beograd for two years and then, in 1928, he joined the company of the Serbian National Theatre in Novi Sad. In spring 1929 he became a member of the drama company of the Slovak National Theatre. At first, he received only minor roles but he could make the most of them (see Števko in Tajovský's *Ženský zákon* [Female Law]). Later he was cast into major roles. He played Satin in Borodáč's production of Gorkij's *The Lower Depths*, a leading part in Vladimír Hurban Vladimirov's *Či nepoznáte môjho synovca?* [Don't You Know My Nephew?] and Chekhovoi in Afinogenov's *Fear*. His well-started career was, however, terminated by an unfortunate accident. On 30 July 1933 he went swimming in the Lower Land's Danube and drowned at Zemun. He was buried in Stará Pazova, in a family tomb next to his father Konštantín and brother Cyril.

Príspevok je výstupom projektu VEGA 2/0143/16 – 100 rokov Slovenského národného divadla. Divadelné inscenácie 1938 – 1970 (čínohra, opera) – II. etapa.

³⁰ -jh-.(= Juraj Haluzický) Strach podľa sovietskej formulky. In *Národný denník*, roč. 10, 18. 3. 1933, s. 1.

³¹ BAGAR, Andrej. Sveto Hurban – kamarát. In WAGNER, Vladimír – HORÁČEK, Ján. *Cesta – Pamiatke Sveta Hurbana*, s. 27.